

Alexandru Lăpușneanu *

Încercător în destinul său teatral, publicistul George Mihail Zamfirescu sosește în Iași anul 1925 cu visuri tineresti de primeniri regizorale și cu textul actului istoric *Cuminecătura*. Era însă prea devreme pentru bărbatul firav și încă neștiut să se impună cinului actoricesc printr-o scriere insolită. Va trece aproape un deceniu pînă cînd scena moldavă să-l recunoască drept ceea ce a rămas în istoria ei — un reformator.

Decamdată, confratele Camil Petrescu, citindu-i piesa istorică, tipărită într-o revistă craioveană, îl „salută” ca autor dramatic, alături de alt debutant, Mircea Ștefănescu. (Lui G. M. Zamfirescu i se jucase piesa pentru copii *Sfîrlă năzdrăvanul*, prin stăruința inegalatului descoperitor de talente Victor Ion Popa.) Că era un scriitor „născut pentru teatru”, cum îl gratulează Perpessicius, în față cu portretul scenic al crudului Lăpușneanu, istoria literară va ratifica în curînd, fără însă a arăta *Cuminecătura* locul precis în biografia literară a autorului ei. Abia în 1967, în teza sa de doctorat, Silvia Cucu așeza piesa în lumina meritată.

Sursele documentare folosite de G. M. Zamfirescu sînt lesne de aflat, poate prea lesne ca să nu riscăm, numindu-le, o oarecare superficialitate. Grație instrucției noastre școlare pe texte clasice, orice scriere avîndu-l ca erou pe Alexandru Lăpușneanu ne trimite îndată cu gîndul la modelul literar consacrat, cel al nuvelei lui Costache Negruzzi. Puținii comentatori ai textului lui G. M. Zamfirescu, text nereprezentat pînă azi, l-au indicat pe prozatorul „Daciei literare” conduse de Mihail Kogălniceanu drept mentor literar pentru începuturile teatrale

ale unuia dintre cei mai originali dramaturgi români.

„Biografia debuturilor” este întotdeauna și pretutindeni pasionantă. Influențe diverse, proiectate asupra unei puternice personalități, justifică, mai tîrziu, o așezare sigură în cîmpul literar, consecință a unei ucenicii frenetice și roditoare. G. M. Zamfirescu n-a fost o excepție de la regulă.

Citit-a el cu fidelitate „scena istorică din cronicile Moldovei”, așezată în fruntea primului număr al „subversivului” periodic ieșean de la 1840? Frecventînd mediile avangardei literare din anii '20, a crezut el că trebuie totodată să soarbă la izvoarele tradiției cărturărești, pentru a izbui să armonizeze deplin „noul”, din cultura europeană, cu ființa vie, solid întemeiată, a teatrului nostru? Desigur. Un volum de „Mărturii în contemporaneitate” (1938), însumînd pagini juvenile și de maturitate, stă dovadă.

Așadar, *Cuminecătura* avea un rost programatic. O justificare, pentru autor, că se poate lansa în formula novatoare, după ce se pătrunsese de „noblețe arhaică” — potrivit spuselor aceluiași Perpessicius. Lectura temeinică a nuvelei negruzziene i-a revelat un caracter dramatic de suflu shakespearian. Cum, la acea dată, formula „dramatizărilor” nu cîștigase teren, G. M. Zamfirescu poate, fi socotit printre precursorii unei lungi serii de scriitori migălind teatralizări după opere epice. Numai că autorul nostru merge la însuși izvorul documentar folosit de Negruzzi, cronica lui Grigore Ureche, cu interpolările lui Simion Dascălul.

Întîi, să deschidem letopisețul (și monumentală istorie a lui C. C. Giurescu, fidelă anelelor). A doua domnie a Lăpușneanului (1564—1568) e liniștită pentru norod și crîncenă pentru boieri. Vin-

* „*Cuminecătura*” de George Mihail Zamfirescu.

clut de dăvâniți lui Despot, singur în fața lui Tomșa-Vodă, Lăpușneanu ia scaunul cu firman turcesc și cu sprijinul tătarilor Bugeacului. Cîți nu apucă să-i fugă din cale, mor tăiași fără județ. Cronicarii Eftimie, Ureche, Simion Dascălul vorbesc infricoșai de retezarea a 47 de capete de frunte. Evlaviosul ctitor de lăcașuri (la Slatina, Bistrița, Pingărați și în multe alte locuri) l-ar fi interesat și pe genia-lul brit, celsedus de negrul destin al Plan-tagenetilor!... Eminescu însemnase și el, pe foi răzlețe, replici dintr-o iute acțiune marcată de strania prezență voievodală. Bolintineanu și Samson Bodnărescu, ne-susținuți de harul literar, se pierd în hă-tișurile tenebroase ale subiectului.

Finalul domniei — deși letopisețul îl povestește amănunțit, cu voluptate — este totuși enigmatic (după C. C. Giu-rescu). Supusa doamnă Ruxandra, fiica lui Petru Rareș, și-a otrăvit oare bărba-tul, de la care avea un șir de coconi tre-cuți cu mîndrie în frescele mănăstirii Sla-tina? Sau monahul Pahomie — nume sub care voievodul primea spășit taina călugăriei — s-a stins de boală și de povara fărădelegilor sale?

Costache Negruzzi are meritul de a fi limpezit apele tulburi ale cronicii, narînd cu sobrietate și acuratețe lingvistică a doua venire a hospodarului în Moldova. (Episodul otrăvirii, luat din cronica lui Ureche, i-a dat fiori romantici!)

G. M. Zamfirescu preia, pentru supe-riorul său exercițiu dramaturgic, un sin-gur capitol negruzgian, al III-lea („Capul lui Moțoc vrem...“), adică fragmentul epic bazat pe înfiorata relatare cronică-rească a jertfirii boierilor la ospăț. Și, în acest cadru de masacru feudal, dez-voltă scenic o idee originală, exprimată lapidar de logofătul Stroici, gata de fugă peste hotarul leșesc: cine-și omoară bo-ierii, nu se va da în lături să-și omoare și coconul! Neliniște strecurată malefic în cugetul Doamnei Ruxandra, pentru a o hotărî să acționeze? Convingere, îm-părtășită, cu bună-credință, nefericitei so-ții de domn și mamei de viitor domn? Ambiguitatea intenției creează tensiune dramatică. Și Zamfirescu, pe urmele lui C. Negruzzi, aduce în scenă eroi care, în momentul respectiv, părăsiseră scena vie-ții. Celebrul vornic Moțoc murise fugăr în Polonia, executat, împreună cu fostul domnitor Tomșa, la 5 mai 1564. La fel, postelnicul Veveriță. Ei nu sînt, istori-

cește vorbind, prezenți în a doua domnie a lui Lăpușneanu, dar tradiția literară intronată de Negruzzi este atît de vigo-roasă, incit mai ales Moțoc nu poate fi desprins din ambianța ultimei domnii a Lăpușneanului!

Dacă pentru Lăpușneanu dramaturgul are un model magistral articular scenic, stăruitor observat pentru studiu — Ștefă-niță din *Viforul* lui Delavrancea —, Doamna Ruxandra este o apariție lite-rară originală, departe de personajul te-nace din nuvela lui Negruzzi. O femeie singură, într-o lume a crimei, o femeie în care stirpea mușatină a așezat înțe-lepciune și grijă pentru țară și pentru feciorul ce trebuie urcat mîine în scaun. Un portret ferm, de coloratură tragică, al unei Doamne române din veacurile de mijloc.

Piesa are aromă cronicărească, fără exces arhaizant. Scriitorul ce avea să se consacre lumii periferiei și mediilor mic-burgheze trece acum un dificil examen de stăpînire a limbii. Cum bine se știe, G. M. Zamfirescu, dramaturg și roman-cier, acordă o atenție capitală limbaju-lui eroilor, cu ajutorul căruia țese atmo-sfera de sfîșietor lirism a operelor sale.

Iată, așadar, cum un important om de teatru român „uceniceste la clasici“ (C. Negruzzi, Grigore Ureche), nesfiin-du-se să le primească lecția, în profitul viitorului său zbor spre zările libere ale inspirației.

După această pildă de „supunere crea-toare“, adăstarea asupra operei teatrale a lui Vasile Voiculescu ne va prilejui o plină de farmec contemplare a unui erou imaginar, plasat de marele poet, cu avînt liric hasdeian, în cețoasele vremi ale în-termeierilor noastre statale.

Repere: George Mihail Zamfirescu, „Teatru“, E.S.P.L.A., 1956; Grigore Ureche, „Letopisețul Țării Moldovei“, ed. P. P. Panaitescu, E.S.P.L.A., 1958; Constantin Negruzzi, „Opere“, ed. Li-viu Leonte, Minerva, 1974; Constantin C. Giurescu, „Istoria românilor“, vol. II, partea I, Fundații, 1937; G. M. Zamfirescu, „Mărturii în contempora-neitate“, Fundații, 1938; Silvia Cucu, „George Mihail Zamfirescu și teatrul“, „Meridiane“, 1967.

Ionuț NICULESCU